

Recenzja:

Piotr Kociszewski

Kulturowe szlaki tematyczne Warszawy

Tytuł: KULTUROWE SZLAKI TEMATYCZNE WARSZAWY

Autor: Joanna Tomczak

Wydawca: Texter Sp. z o. o.

Rok wydania: 2013

Liczba stron: 323

Format: e - book (publikacja pracy magisterskiej wykonanej pod kierunkiem dr Mikołaja Madurowicza)

Wiele miejsca we współczesnych opracowaniach naukowych zajmuje wątek „miasta”, zarówno w ujęciu teoretycznym jak i praktycznym (zilustrowany przykładami z różnych państw i kontynentów). Z punktu widzenia turystyki miasta stają się ważnymi i stosunkowo wyrazistymi podmiotami na rynku usług turystycznych. Poprzez swoją ofertę wręcz konkurują między sobą, chcąc przyciągnąć potencjalnych odwiedzających. Odpowiedzialnymi za kreowanie nowych produktów turystyki miejskiej, a przez to „animatorami przestrzeni miast”, są już nie tylko samorządy lokalne, lecz także organizacje pozarządowe, prywatne przedsiębiorstwa, społeczności lokalne – mieszkańcy. Twórcy nowatorskich formuł zwiedzania miast w coraz większym stopniu są świadomi, że to ich propozycje i rozwiązania mają największy wpływ na odbiór charakteru danego miejsca i przestrzeni miejskiej. Jednym z przykładów i sposobów ciekawego poznawania danego miasta (m.in. jego przestrzeni i dziedzictwa) jest podążanie szlakami tematycznymi. Zagadnienie to stało się głównym tematem publikacji Joanny Tomczak z roku 2013 zatytułowanej „Kulturowe szlaki tematyczne Warszawy”.

Publikacja ta jest formą prezentacji szerszemu gronu potencjalnych odbiorców bogatej treści pracy magisterskiej opracowanej w Zakładzie Geografii Turyzmu i Rekreacji na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, pod kierunkiem dr Mikołaja Madurowicza. Warto zaznaczyć, że praca Joanny Tomczak (obecnie doktorantki w Zakładzie Geografii Turyzmu i Rekreacji WGiSR UW) została opublikowana w ramach serii wydawniczej „Laureaci konkursu imienia Jana Józefa Lipskiego”. Autorka należy do laureatów XVIII Edycji „Konkursu prac magisterskich im. J. J. Lipskiego” – zdobyła w niej wyróżnienie.

Sam tytuł książki Joanny Tomczak zawiera już w sobie informację o jej zawartości merytorycznej, wskazując trzy główne wątki będące osią pracy – szlaki tematyczne, ich kulturowe oblicze oraz konkretne pole odniesienia – przestrzeń Warszawy. Autorka proponuje czytelnikom stosunkowo rozległe (w pozytywnym znaczeniu tego słowa) ujęcie tematu, czego wyrazem jest różnorodność zdefiniowanych we wstępie publikacji problemów badawczych. Dotyczą one zarówno aspektów teoretycznych (pojęcia „przestrzeni tematycznej” i „szlaku tematycznego”), jak i praktycznych (m.in. identyfikacja przestrzeni tematycznych współtworzących przestrzeń Warszawy oraz podaży i popytu na szlaki tematyczne). Rozwinięciem i wprowadzeniem do dalszej lektury tekstu jest uporządkowany, logiczny i czytelny spis treści.

Należy podkreślić, że pomimo obecności w tytule wątku Warszawy zawarte w pracy rozważania mają znacznie szerszy zasięg przestrzenny. Autorka charakteryzuje istniejące szlaki tematyczne i ich specyficzne cechy oprócz stolicy Polski również w trzech innych miastach wojewódzkich (w Krakowie, Wrocławiu, Poznaniu). Niekiedy przytoczone zostają również przykłady z miast całego świata. Szczególnie w kontekście Warszawy należy podkreślić (za komentarzem autorki zawartym we wstępie do pracy), że opracowanie bazuje na

subiektywnym odbiorze miasta. Jest uwarunkowane różnymi dziedzinami jej życia związanymi ze stolicą Polski, takimi jak wykształcenie, dodatkowe kursy, miejsca i obszary tematyczne pracy zawodowej, pasji, a także osobistych doświadczeń. Warto także odnieść się do zakresu czasowego pracy: J. Tomczak prowadziła swoje badania w latach 2009-12, a ich zwieńczeniem jest omawiane opracowanie, udostępnione szerszemu gronu odbiorców w 2013 roku.

Praca Joanny Tomczak składa się z czterech logicznie uporządkowanych rozdziałów. W pierwszym z nich zawarto rozważania teoretyczne związane z konceptualizacją kluczowych dla całego opracowania pojęć. Analizie poddano pojęcia przestrzeni oraz przestrzeni tematycznej, przedstawiając rys historyczny, jak i odnosząc się do wykładni zawartej w literaturze przedmiotu. Warto podkreślić, że rozważania teoretyczne zostały poparte praktycznymi przykładami przestrzeni tematycznych w miastach Polski i świata. Druga część rozdziału dotyczy różnego rozumienia pojęcia „szlaku”, m.in. wskazana została różnica pomiędzy szlakiem turystycznym, a tematycznym. Autorka przedstawia również swoje rozumienie szlaku tematycznego, charakteryzując go ponadto jako miejski produkt turystyczny.

Drugi rozdział poświęcony został szeroko rozumianej identyfikacji potencjału tematycznego Warszawy. Autorka dokonała analizy warszawskiej przestrzeni tematycznej, dokonując jej uporządkowania i podziału na przestrzeń przyrodniczą oraz kulturową. Należy podkreślić, że w opracowaniu J. Tomczak szczególnie dużo uwagi poświęcono właśnie przestrzeni kulturowej, dokładnie identyfikując i charakteryzując jej poszczególne rodzaje. Autorka nie poprzestała jednak tylko na ujęciu teoretycznym – każdy z teoretycznych opisów został wzbogacony o konkretne przykłady z przestrzeni Warszawy. Integralną i ważną z punktu widzenia czytelnika może być ostatni podrozdział, w którym przedstawiono wnioski z analizy wyników badań własnych (wywiadów pogłębionych) przeprowadzonych z uczestnikami wycieczek tematycznych.

Trzeci rozdział prezentuje podejście ekonomiczno – marketingowe, poświęcony został rozpoznaniu podaży i popytu na szlaki tematyczne. W ramach identyfikacji podaży dokonano inwentaryzacji istniejących szlaków tematycznych. Ważnym aspektem prowadzonych badań była analiza stanu zagospodarowania szlaków w Warszawie i wybranych miastach Polski (Kraków, Wrocław, Poznań). W swoich badaniach J. Tomczak przyjęła wybrane kryteria oceny zastosowane przez A. Mikosa von Rohrscheidta (2009), dokonując modyfikacji niektórych z nich oraz dodając własne elementy oceny. Z kolei w celu scharakteryzowania popytu na szlaki tematyczne w przestrzeni Warszawy przeprowadzono wywiady z potencjalnymi beneficjentami tych szlaków, czyli uczestnikami wycieczek tematycznych.

Czwarty rozdział jest podsumowaniem dotychczasowych rozważań autorki i wprowadzeniem w część opracowania o charakterze aplikacyjnym. Na podstawie zaprezentowanych w poprzednich rozdziałach wyników badań popytu i podaży, a także z wykorzystaniem odnotowanych w czasie inwentaryzacji i obserwacji uczestniczącej cech szlaków, w oparciu o zidentyfikowane przestrzenie tematyczne Warszawy, zaproponowano autorskie pomysły na szlaki tematyczne możliwe do aranżacji w przestrzeni Warszawy wraz ze wskazaniem podstawowych ich parametrów. Trzy (zdaniem autorki) najciekawsze pomysły zostały opracowane w sposób bardziej szczegółowy, w oparciu o rozszerzony w stosunku do wcześniejszych rozdziałów szablon analityczny. Należy podkreślić szerokie spektrum zaprezentowanych w ostatnim rozdziale szlaków tematycznych, swoją tematyką dotyczą one zarówno przestrzeni historycznej, polityczno-administracyjnej, religijnej, jak i kulturalno-artystycznej. Przygotowane przez J. Tomczak propozycje są realną odpowiedzią na zidentyfikowany w toku wcześniejszych badań popyt ze strony potencjalnych grup odbiorców.

Zwiewczenie całego opracowania stanowi „Podsumowanie”, w którym autorka bazując na treści dotychczasowych rozdziałów i wynikach badań, prezentuje najważniejsze wnioski dotyczące szlaków tematycznych. J. Tomczak podejmuje próbę rozsądzenia, czy szlak tematyczny jest potrzebny miastu, prezentuje trzyetapową metodę wytyczania nowych szlaków

tematycznych oraz finalnie powraca do analizy tytułu pracy w kontekście dotychczasowych, całościowych rozważań.

Integralnym elementem dotychczasowej treści jest bogaty spis literatury oraz źródeł internetowych, a także spis tabel, planów, fotografii oraz rysunków. Do opracowania załączono również czytelny kwestionariusz wywiadu pogłębionego, który był wykorzystywany przez J. Tomczak w badaniach popytu na szlaki tematyczne.

Warto wspomnieć o stronie technicznej i redakcyjnej publikacji. W samym tekście znajdziemy wiele przypisów, a także cytowań literatury polskiej i światowej, m.in. opracowań dotyczących przestrzeni miasta oraz szlaków tematycznych. Część teoretyczna tekstu powstała na początku prowadzonego przez J. Tomczak procesu badawczego, a więc w 2009 roku. Gdyby było to w późniejszym okresie w opracowaniu, m.in. przede wszystkim przy konceptualizacji pojęć warto byłoby się odnieść do kluczowego opracowania w tym zakresie autorstwa A. Mikosa von Rohrscheidta (2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*).

Na uwagę zasługują metody badawcze zastosowane w pracy, które odpowiednio dopasowano do poruszanych problemów. W pierwszej kolejności przeprowadzono studia przypadku miast Polski, celem identyfikacji istniejącej oferty szlaków tematycznych. Ta metoda łączyła się z obserwacją uczestniczącą, podczas której sama autorka wcieliła się w osobę turysty i w poszczególnych miastach dokonała oceny m.in. zagospodarowania szlaków. Tą samą technikę zastosowano także do badań w Warszawie – podczas udziału w wycieczkach tematycznych. W tym przypadku obserwacja uczestnicząca posłużyła do m.in. oceny zachowań turystów. Kolejną metodą badawczą był wywiad pogłębiony właśnie z uczestnikami wycieczek tematycznych, mający na celu m.in. identyfikację ich zapotrzebowania na ofertę oraz zebranie konkretnych wskazówek dotyczących tworzenia szlaków. Uzupełnieniem zaprezentowanych metod, w tym obserwacji uczestniczącej w innych miastach Polski była szczegółowa inwentaryzacja szlaków tematycznych w nich istniejących.

Informacje zebrane przez autorkę podczas badań oraz jej własne spostrzeżenia zostały przedstawione w sposób zrozumiały i czytelny. Układ poszczególnych rozdziałów oraz podrozdziałów i treści w nich zawartych jest logiczny i bardzo uporządkowany. Na wyróżnienie zasługuje język pracy – bardzo bogaty, w pełni poprawny i klarowny. Czytelnik w pierwszym rozdziale zostaje wprowadzony w temat poprzez m.in. zapoznanie się z konceptualizacją kluczowych pojęć. Następnie szerzej zostaje przedstawione mu główne geograficzne tło rozważań, a więc Warszawa i jej przestrzenie tematyczne. Wreszcie w drugiej części pracy czytelnik styka się z wątkiem szlaków tematycznych, m.in. praktycznym aspektem ich oceny i tworzenia. Niezmiernie ważna jest również odpowiednia redakcja rozdziałów. Tekst podzielony został na akapity, a w poszczególnych momentach najważniejsze informacje zostały wytłuszczone. Ponadto w poszczególnych rozdziałach przy omawianiu np. elementów danego pojęcia lub zjawiska lekturę ułatwia ich wypunktowanie, zamiast zastosowania tekstu ciągłego.

Bardzo istotną, wręcz integralną część publikacji stanowią dodatkowe materiały uzupełniające tekst podstawowy. Po pierwsze, ważną rolę odgrywają fotografie, które są konkretną ilustracją omawianych problemów i pozwalają rozszerzyć spojrzenie czytelnika. Warto podkreślić, że w większości przypadków pochodzą one tylko ze zbiorów autorki, co jeszcze bardziej podkreśla wkład i zaangażowanie towarzyszące przygotowaniu pracy. Można czuć niedosyt, wynikający z faktu, że mają one niewielki rozmiar i wkomponowane są w poszczególne akapity tekstu. Z drugiej jednak strony należy pamiętać, że ich głównym zadaniem jest uzupełnienie tekstu. Ponadto zwiększenie rozmiaru niektórych zdjęć automatycznie pociągnęłoby za sobą zmianę objętości i tak już obszernego opracowania (choć przecież jest to forma e-booka: format pdf). Oprócz fotografii w tekście pojawiają się również tabele, rysunki, m.in. w części teoretycznej dodatkowe schematy, a w części dotyczącej szlaków np. fragmenty broszur stanowiących materiał badawczy z inwentaryzacji przeprowadzonej w poszczególnych miastach Polski.

Oprócz fotografii wśród rycin w publikacji czytelnik odnajdzie również obszerny i bogaty materiał kartograficzny. Stanowi go 26 map – planów rozmieszczonych w poszczególnych rozdziałach. Po pierwsze stanowią one uzupełnienie opisu zidentyfikowanych przestrzeni tematycznych miasta, prezentują rozmieszczenie poszczególnych obiektów i ich wewnętrzne zróżnicowanie. Po drugie za pomocą autorskich map przedstawiono przebieg wybranych szlaków tematycznych. Wszystkie plany zostały wykonane za pomocą programu GIS, stąd też bazują na tym samym podkładzie. Podobnie jak w przypadku fotografii warto byłoby zastanowić się nad zwiększeniem rozmiaru niektórych planów, tak aby stały się bardziej czytelne (może umieścić je w postaci załączników – każdy plan w formacie A4?), nawet jeśli pełnią głównie funkcję przeglądową. Patrząc z kolei z punktu widzenia poprawności kartograficznej należałoby dopracować podziałki liniowe (obecne są automatycznie „narzucone” przez program) oraz legendy (tak aby wszystkie „oznaczenia” z planu pojawiały się również w legendzie).

Na podstawie przedstawionego opisu publikacji, jak i przytoczonych argumentów dotyczących redakcji tekstu, a także charakteru (publikacja wyróżnionej pracy magisterskiej) należy stwierdzić, że omawiane opracowanie zasługuje na określenie publikacji naukowej. Jednocześnie patos stwierdzenia publikacja naukowa nie może przysłonić przede wszystkim aplikacyjnego charakteru opracowania (choć część teoretyczna jest równie ciekawa i ważna).

Praca J. Tomczak poprzez swoje bogactwo i złożoność może stanowić interesującą lekturę dla różnych grup odbiorców. Przede wszystkim jest bardzo istotnym źródłem informacji o przestrzeni Warszawy i jej przestrzeniach tematycznych. Swoiste „novum” stanowi próba ich identyfikacji, uporządkowania i konkretnej charakterystyki. Konkretnej, ponieważ założeniem autorki nie jest stworzenie monografii Warszawy (jest to zupełnie inne zagadnienie), lecz raczej próba nakreślenia charakteru miasta na podstawie przykładów. Ponadto publikacja J. Tomczak zawiera wiele cennych treści dotyczących szlaków tematycznych. Z perspektywy czytelnika szczególnie ważny i ciekawy może być zastosowany model badawczy: podejście do szlaków tematycznych poprzez „konfrontację” popytu ze strony potencjalnych odbiorców i podaży ze strony organizatorów i twórców, a także część aplikacyjna – konkretne projekty szlaków. Oryginalne i ciekawe propozycje autorki mogą i powinny być wykorzystane przez osoby i podmioty zajmujące się miastem i jego przestrzenią (m.in. władze, ludzi kultury, ludzi biznesu). Patrząc jednak finalnie w szerszej skali – lektura omawianego opracowania polecona może być każdemu czytelnikowi, który jest zafrapowany i zainteresowany przestrzenią miasta, i to nie tylko Warszawy.